

کارگزاران عرصه دیپلماسی ایران از آغاز تا عصر حاضر

تحقیق و پژوهش:

بهرام طاهری

www.ketab.ir

مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی

تهران - ۱۴۰۱

فهرست نویسی

سرشناسه: طاهری، بهرام، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام پدیدآور: کارگزاران عرصه دیپلماسی ایران از آغاز تا عصر حاضر / تحقیق و پژوهش بهرام طاهری؛ ویراستار ادبی: محمدعلی اجتهادیان [به سفارش] مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۴۰۱.

وضعیت ویراست: [ویراست ۲]

مشخصات ظاهری: ۲۷۴ ص.؛ مصور.

شابک: ۹-۰۵-۷۸۸۱-۶۲۲-۹۷۸

بها: ۱۴۰۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: چاپ قبلی: وزارت امور خارجه، اداره نشر، ۱۳۹۶.

موضوع: کارگزاران سیاسی برون مرزی - ایران - تاریخ

موضوع: Foreign agents - Iran - History

موضوع: دیپلمات‌ها - ایران - تاریخ

موضوع: Diplomats - Iran - History

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی. اداره حفظ و نگهداری اسناد.

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.

رده بندی کنگره: DSR ۱۳۲۱

رده بندی دیویی: ۳۳۷/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۳۲۷۹۵

www.ketab.ir

کارگزاران عرصه دیپلماسی ایران از آغاز تا عصر حاضر

تحقیق و پژوهش: بهرام طاهری

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

ویراستار ادبی: محمدعلی اجتهادیان

طراح جلد: شهرزاد طهرانی

صفحه‌آرایی: سحر حسینی صنعتی

صفحه‌آرایی، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، شمار: ۲۲۸۳۲۵۶۵

فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی

تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۱۵، تلفن فاکس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۳۰۴۳۷۱

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه

بخش اول

سیر تحول و تطور دستگاه دیپلماسی و تحولات روابط خارجی ایران

۲۱	۱. مفهوم و تاریخچه دیپلماسی
۲۳	۲. دیپلماسی ایران در عهد باستان
۲۵	۳. دیپلماسی ایران از دوره اسلامی تا عصر ایلخانی
۲۹	۴. دیپلماسی ایران در عهد صفویه، افشاریه و زندیه
۳۷	۵. دیپلماسی ایران در دوره قاجار
۴۰	۶. نهادینه‌سازی دستگاه دیپلماسی در عصر قاجار
۵۰	۷. دستگاه دیپلماسی ایران در عصر پهلوی
۵۲	۸. تحول در منصب رئیس دستگاه دیپلماسی

بخش دوم

نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور

۶۳	فصل نخست: سفارتخانه‌های دارای سفیر مقیم
۶۳	۱. جمهوری آذربایجان
۶۴	۲. آرژانتین
۶۶	۳. آفریقای جنوبی
۶۷	۴. آلبانی
۶۸	۵. آلمان
۷۳	۶. ایالات متحده آمریکا
۷۷	۷. اتریش
۸۲	۸. اتیوپی
۸۳	۹. اردن هاشمی

۸۵	۱۰. جمهوری ارمنستان
۸۶	۱۱. اروگوئه
۸۷	۱۲. ازبکستان
۸۸	۱۳. اسپانیا
۹۱	۱۴. استرالیا
۹۲	۱۵. رژیم صهیونیستی (اسرائیل)
۹۳	۱۶. جمهوری اسلونی
۹۴	۱۷. جمهوری اسلامی افغانستان
۹۶	۱۸. اکوادور
۹۷	۱۹. الجزایر
۹۸	۲۰. امارات متحده عربی
۱۰۱	۲۲. انگلستان
۱۰۶	۲۳. اوکراین
۱۰۷	۲۴. اوگاندا
۱۰۸	۲۵. ایتالیا
۱۱۱	۲۶. ایرلند
۱۱۲	۲۷. بحرین
۱۱۴	۲۸. برزیل
۱۱۵	۲۹. برونی دارالسلام
۱۱۶	۳۰. بلاروس
۱۱۷	۳۱. بلژیک
۱۲۰	۳۲. بلغارستان
۱۲۱	۳۳. بنگلادش
۱۲۲	۳۴. بورکینافاسو
۱۲۳	۳۵. بوسنی و هرزگوین
۱۲۴	۳۶. جمهوری بولیوی
۱۲۵	۳۷. جمهوری اسلامی پاکستان
۱۲۷	۳۸. پرتغال
۱۲۹	۴۰. تانزانیا
۱۳۰	۴۱. تایلند
۱۳۲	۴۲. ترکمنستان
۱۳۳	۴۳. جمهوری ترکیه
۱۳۷	۴۴. تونس

۴۵. چکسلواکی ۱۳۸
۴۶. جمهوری چک ۱۴۰
۴۷. جمهوری خلق چین ۱۴۱
۴۸. دانمارک ۱۴۳
۴۹. فدراسیون روسیه ۱۴۵
۵۰. رومانی ۱۴۹
۵۱. زیمبابوه (رودزیای جنوبی) ۱۵۱
۵۲. ژاپن ۱۵۲
۵۳. ساحل عاج (کت دیو وار) ۱۵۴
۵۴. سریلانکا ۱۵۵
۵۵. سنگاپور ۱۵۶
۵۶. سنگال ۱۵۷
۵۷. سودان ۱۵۹
۵۸. سوریه ۱۶۰
۵۹. سومالی ۱۶۲
۶۰. سوئد ۱۶۳
۶۱. سوئیس ۱۶۵
۶۲. سیرالئون ۱۶۷
۶۳. شیلی ۱۶۸
۶۴. صربستان ۱۷۰
۶۵. جمهوری عراق ۱۷۱
۶۶. عربستان سعودی ۱۷۳
۶۷. پادشاهی عمان ۱۷۷
۶۸. غنا ۱۷۸
۶۹. فرانسه ۱۷۹
۷۰. فنلاند ۱۸۴
۷۱. فیلیپین ۱۸۶
۷۲. جمهوری قبرس ۱۸۷
۷۳. جمهوری قرقیزستان ۱۸۸
۷۴. جمهوری قزاقستان ۱۸۸
۷۵. دولت قطر ۱۸۹
۷۶. کانادا ۱۹۰
۷۷. جمهوری کرواسی ۱۹۲

۱۹۳	۷۸. جمهوری کره (کره جنوبی)
۱۹۴	۷۹. جمهوری دموکراتیک خلق کره (کره شمالی)
۱۹۵	۸۰. کلمبیا
۱۹۷	۸۱. جمهوری دموکراتیک کنگو (زئیر)
۱۹۸	۸۲. کنیا
۱۹۹	۸۳. کوبا
۲۰۰	۸۴. کومور
۲۰۱	۸۵. دولت کویت
۲۰۲	۸۶. گابن
۲۰۴	۸۷. گرجستان
۲۰۵	۸۸. گینه کوناکری
۲۰۶	۸۹. لبنان
۲۰۸	۹۰. لهستان
۲۱۰	۹۱. لیبی
۲۱۲	۹۲. ماداگاسکار
۲۱۳	۹۳. مالزی
۲۱۴	۹۴. مالی
۲۱۵	۹۵. مجارستان
۲۱۶	۹۶. پادشاهی مراکش (مغرب)
۲۱۸	۹۷. جمهوری عربی مصر
۲۲۱	۹۸. مقدونیه
۲۲۲	۹۹. مکزیک
۲۲۳	۱۰۰. جمهوری اسلامی موریتانی
۲۲۵	۱۰۱. نامیبیا
۲۲۵	۱۰۲. نروژ
۲۲۷	۱۰۳. نیجر
۲۳۰	۱۰۵. نیکاراگوئه
۲۳۱	۱۰۶. نیوزیلند
۲۳۲	۱۰۷. واتیکان
۲۳۳	۱۰۸. ونزوئلا
۲۳۴	۱۰۹. ویتنام
۲۳۶	۱۱۰. هلند
۲۴۰	۱۱۱. هند

۱۱۲. یمن ۲۴۱
۱۱۴. یوگسلاوی ۲۴۵
۱۱۳. یونان ۲۴۷

فصل دوم: سفارتخانه‌های دارای سفیر غیرمقیم (اکردیته) ۲۴۹

۱. جمهوری آفریقای مرکزی ۲۴۹
۲. اسلواکی ۲۴۹
۳. السالوادور ۲۵۰
۴. ایسلند ۲۵۰
۵. بنین ۲۵۰
۶. بوتان ۲۵۱
۷. بوروندی ۲۵۱
۸. پرو ۲۵۲
۹. ترینیداد و توباگو ۲۵۲
۱۰. جمهوری دموکراتیک تیمور شرقی ۲۵۳
۱۱. جیبوتی ۲۵۳
۱۲. چاد ۲۵۳
۱۳. رواندا ۲۵۴
۱۴. زامبیا ۲۵۴
۱۵. سائوتومه و پرنسیپ ۲۵۵
۱۶. سان مارینو ۲۵۵
۱۷. سوازیلند و لسوتو ۲۵۵
۱۸. جمهوری دموکراتیک عربی صحرا ۲۵۶
۱۹. کاپورده (دماغه‌سبز) ۲۵۶
۲۰. کامبوج ۲۵۶
۲۱. کامرون ۲۵۷
۲۲. گامبیا ۲۵۷
۲۳. گواتمالا ۲۵۸
۲۴. گینه بیسائو ۲۵۸
۲۵. لائوس ۲۵۸
۲۶. لوکزامبورگ ۲۵۹
۲۷. لیبیا ۲۵۹
۲۸. مالاوی ۲۶۰

۲۶۰.....	۲۹. مالت.....
۲۶۰.....	۳۰. مالدیو.....
۲۶۱.....	۳۱. مغولستان.....
۲۶۱.....	۳۲. موریس.....
۲۶۲.....	۳۳. موزامبیک.....
۲۶۲.....	۳۴. مولداوی.....
۲۶۳.....	۳۵. موناکو.....
۲۶۳.....	۳۶. میانمار (برمه).....
۲۶۳.....	۳۷. نیال.....

فصل سوم: نمایندگی‌های ایران نزد مجامع و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی..... ۲۶۵

۲۶۵.....	۱. دفتر نمایندگی دائم ایران نزد سازمان ملل متحد - نیویورک.....
۲۶۶.....	۲. دفتر دائم نمایندگی ایران نزد سازمان ملل متحد - وین.....
۲۶۷.....	۳. دفتر نمایندگی دائم ایران نزد دفتر اروپایی سازمان ملل متحد در ژنو.....
۲۶۹.....	۴. نمایندگی ایران نزد سازمان همکاری اسلامی - جده.....

بخش سوم

نمایندگی‌های کنسولی ایران در خارج از کشور

۲۷۳.....	۱. استراخان (روسیه).....
۲۷۳.....	۲. آلمانی (قزاقستان).....
۲۷۴.....	۳. آکتائو (قزاقستان).....
۲۷۴.....	۴. اربیل (عراق).....
۲۷۴.....	۵. ارزروم (ترکیه).....
۲۷۵.....	۶. استانبول (ترکیه).....
۲۷۸.....	۷. بندر باتومی (گرجستان).....
۲۷۸.....	۸. باکو (در زمان شوروی).....
۲۷۸.....	۹. برلین (غربی).....
۲۷۹.....	۱۰. بصره.....
۲۸۱.....	۱۱. بغداد (یا بین‌النهرین) در دوره عثمانی.....
۲۸۲.....	۱۲. بمبئی.....
۲۸۳.....	۱۳. پشاور.....
۲۸۴.....	۱۴. جده.....

۲۸۵	۱۵. جلال آباد
۲۸۶	۱۶. حیدرآباد
۲۸۷	۱۷. دبی
۲۸۸	۱۸. ژنو
۲۸۹	۱۹. ژوهانسبورگ (آفریقای جنوبی)
۲۸۹	۲۰. سانفرانسیسکو (ایالات متحده آمریکا)
۲۹۰	۲۱. سلیمانیه
۲۹۰	۲۲. شانگهای
۲۹۱	۲۳. شیکاگو (ایالات متحده آمریکا)
۲۹۱	۲۴. طرابوزان (ترکیه)
۲۹۲	۲۵. فرانکفورت
۲۹۳	۲۶. قازان (جمهوری تاتارستان روسیه)
۲۹۳	۲۷. قندهار
۲۹۴	۲۸. کراچی
۲۹۵	۲۹. کربلا
۲۹۶	۳۰. کویته
۲۹۸	۳۱. گوانجو (چین)
۲۹۸	۳۲. لاهور
۲۹۹	۳۳. لنینگراد (سنت پترزبورگ)
۳۰۰	۳۴. مرو (ترکمنستان)
۳۰۰	۳۵. مزار شریف
۳۰۱	۳۶. منچستر (انگلیس)
۳۰۱	۳۷. مونیخ
۳۰۲	۳۸. میلان
۳۰۳	۳۹. نجف اشرف
۳۰۳	۴۰. نخجوان
۳۰۴	۴۱. نیویورک
۳۰۵	۴۲. هامبورگ
۳۰۶	۴۳. هرات
۳۰۸	۴۴. هنگ کنگ
۳۰۸	۴۵. هوستون (ایالات متحده آمریکا)

بخش چهارم

سیر تحول ساختاری وزارت امور خارجه در آینه اسناد تاریخی

۳۱۱	مقدمه
۳۱۳	فصل اول: اسناد تاریخی
۴۰۵	فصل دوم: عکس‌ها و تصاویر تاریخی
۴۵۹	ضمائم
۴۵۹	فهرست کشورهای آکرديته توسط نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور
۴۶۳	منابع و مأخذ

پیشگفتار

هرچند تاکنون آثار متعدد و متنوعی در زمینه تاریخ روابط خارجی ایران به رشته تحریر درآمده، اما تاریخ دستگاه دیپلماسی و کارگزاریانی که در سیاست خارجی ایران نقش آفرینی کرده‌اند کمتر مورد اهتمام بوده‌اند. در بررسی مطالعات انجام شده، تنها سه اثر بیش از همه توجه نگارنده را به خود معطوف نمود. نخستین اثر *سیاست‌گذاران و رجال سیاسی در روابط خارجی ایران* نام داشت که در سال ۱۳۶۵ توسط دفتر آموزش و ارزشیابی وزارت امور خارجه انتشار و در سال ۱۳۶۹ بازنشر شده است. بخشی از کتاب مذکور به اسامی وزرای امور خارجه و مسئولان سفارت‌خانه‌های ایران از هنگام تأسیس تا زمان چاپ کتاب اختصاص دارد، اما در آن به سیر تکوین دستگاه دیپلماسی در ایران اشاره‌ای نشده و هیچ شرحی در خصوص مناسبات ایران با کشورهای جهان و نیز چگونگی تأسیس هریک از نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور ارائه نگردیده است.

دومین اثر *زندگینامه و شرح حال وزرای امور خارجه* بود که زیر نظر باقر عاقلی توسط مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه در سال ۱۳۷۹ به چاپ رسیده است. این کتاب، علاوه بر شرحی مختصر در خصوص تحولات ساختاری و رخدادهای سیاسی مرتبط با وزارت امور خارجه، روایتی از شرح حال هفتاد و سه تن از وزرای امور خارجه ایران از آغاز تا پایان دوران پهلوی را ارائه می‌دهد، اما تاریخچه برقراری روابط میان ایران با دیگر کشورها و نیز سابقه همکاری و عضویت در نهادهای بین‌المللی مورد توجه نبوده و به اسامی سکانشان نمایندگان سیاسی و کنسولی ایران در خارج از کشور اشاره‌ای نشده است.

سومین اثر *فرهنگ رجال و کارگزاران دیپلماسی ایران* است که توسط سیدعلی موجانی به رشته تحریر درآمده و در سال ۱۳۹۱ توسط کتابخانه مجلس شورای اسلامی به چاپ رسیده است. مقدمه کتاب مذکور اطلاعات مناسبی در خصوص سیر تحول تشکیلاتی وزارت امور خارجه به دست می‌دهد و شرح حال تعدادی

از افراد شاغل در آن وزارت‌خانه را ارائه می‌نماید (که نگارنده نیز در اثر حاضر از آن بهره برده است)، اما تاریخ تأسیس نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور و تحولات موثر بر فعالیت نمایندگی‌ها و همچنین اسامی رؤسای سفارت‌خانه‌ها و سرکنسولگری‌های ایران از بدو تأسیس تا حال را بیان نکرده است.

فرصت مغتنم حضور و فعالیت در مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، نگارنده را بر آن داشت تا گامی هرچند کوچک برای تقویت مطالعات در این زمینه بردارد و با تدوین مجموعه حاضر تحت عنوان *کارگزاران عرصه دیپلماسی ایران: از آغاز تا عصر حاضر*، تلاش نماید به ایجاز و اختصار به بیان شکل‌گیری وزارت امور خارجه و سیر تحول و تطور آن طی دو قرن اخیر و چگونگی برقراری مناسبات سیاسی ایران با کشورهای مختلف جهان و نیز تحولات روابط فیما بین پردازد. علاوه بر آن، در این کتاب فهرست اسامی رؤسای دستگاه دیپلماسی در ایران و سکانداران نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی کشورمان از بدو تأسیس تا پایان نیمه نخست سال ۱۴۰۰ ه.ش. که مصادف با دوستمین سال تأسیس وزارت امور خارجه می‌باشد، همراه با عناوین مسئولیت و آغاز و پایان آنها ارائه گردیده است.

مجموعه حاضر با مطالعه و بررسی دهها هزار برگ‌نوشته و سند طی مدت بیش از دو سال حاصل آمده است. در بررسی‌های تاریخی، مستندسازی اثر نیز مورد توجه قرار گرفته است. بدین جهت به اقتضای برخی موضوعات مهم، اسناد و تصاویری از گنجینه بزرگ موجود در مخازن اداره حفظ و نگهداری اسناد وزارت امور خارجه استخراج و در فصل چهارم این کتاب عرصه شده است. با هدف حفظ پیوستگی زمانی ماموریت‌ها و برای آنکه فاصله‌ی میان خاتمه ماموریت رئیس پیشین و جدید هر نمایندگی خالی نماند، افرادی که در حفاصل این جابجایی‌ها به طور موقت عهده‌دار مسئولیت نمایندگی بوده‌اند، ولو آنکه صرفاً از طریق ارسال یادداشت رسمی به وزارت امور خارجه محل و نمایندگی‌های سیاسی و بین‌المللی مقیم، معرفی شده‌باشند، اسامی آنها قید شده است. گرچه تلاش شده در هنگام تجدید نظر در این اثر برخی ایرادات موجود در چاپ نخست برطرف گردد، اما یقیناً چاپ جدید نیز عاری از عیب نیست، از این رو انتظار دارد اهل علم و اندیشه با راهنمایی‌های ارزنده خویش ما را در تصحیح چاپ بعدی یاری رسانند.

جا دارد از جناب آقای دکتر محمدحسن شیخ‌الاسلامی ریاست محترم مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی بابت مقدمه ارزشمند ایشان بر کتاب حاضر صمیمانه تشکر نمایم. از جناب آقای دکتر سید محمدکاظم سجادیور به جهت حمایت‌های ایشان از انتشار این کتاب بی‌نهایت ممنونم. از جناب آقای دکتر مرتضی دامن‌پاک جامی معاون سابق مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه که همواره مشوق و راهنمای اینجانب در نگارش این کتاب و گزینش اسناد و عکس‌های تاریخی بوده‌اند، بی‌شائبه سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر بهزاد خاکپور رئیس سابق اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی به‌واسطه آن که نخستین بار پیشنهاد

تدوین کتاب حاضر توسط ایشان ارائه و به علاوه تجدید نظر در این اثر نیز از سوی وی پیشنهاد گردید، سپاس فراوان دارم. از جناب آقای دکتر کاظم شریف کاظمی و دکتر حسین طالبی صالحانی روسای پیشین اداره حفظ و نگهداری اسناد بابت حمایت و پشتیبانی آنها برای چاپ این اثر بسیار ممنونم.

سپاس وافر خود را از جناب آقای رجیبی یزدی مدیرکل محترم وقت امور اداری و جناب آقای هشیاری پور رئیس وقت اداره کارگزینی ابراز می‌دارم که موجبات تسهیل در دسترسی به سوابق و اطلاعات موجود در آن اداره کل را فراهم آوردند. از جناب آقای ابوالفضل روحانی فرد کارشناس محترم اداره کارگزینی ممنوم که در تکمیل فهرست روسای نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ نهایت همکاری را به عمل آوردند، باید از خانم‌ها سمیه حیدریان و علیلو کارشناسان ادارات کل امور اداری و تشریفات وزارت متبوع سپاسگزاری نمایم که در تهیه اسامی رؤسای نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور در دوره پس از انقلاب اسلامی همکاری داشته‌اند.

از پژوهشگر فرهیخته و ارجمند جناب آقای رضا آذری شهرضایی بی‌نهایت سپاسگزارم که با دقت و حوصله فراوان متن کتاب حاضر را مطالعه و آن را تصحیح کرده‌اند. از دیگر همکاران شاغل در اداره حفظ و نگهداری اسناد وزارت امور خارجه به ویژه آقایان محمد چگینی، مجید اسکندر، ابراهیم سهرابی، رامین صیرفی‌فر، سید محمود طاهری طهرانی و همچنین خانم‌ها زینب احیایی و مهسا عباسپور شیرازی که در زمینه ارائه اسناد و عکس‌های تاریخی مساعدت کرده‌اند، امتنان خود را ابراز می‌دارد. از حسن همکاری خانم‌ها شهرزاد طهرانی، سحر حسینی صنعتی، بیتا طهرانی، سیما سعیدی، مریم حدادی و مریم طیرانی برای آماده‌سازی و امور گرافیکی اسناد و عکس‌های تاریخی و نیز پیگیری جهت اخذ مجوز نشر و چاپ کتاب حاضر مزید امتنان حاصل است.

مقدمه

ایران بعنوان یکی از سه تمدن باستانی و بزرگ، حضوری جهانی به قدمت تاریخ دارد. امپراتوری‌های ایران بر پهنه‌های وسیعی از جهان آن روز حکومت و روابط میان ملت‌ها و اقوام تحت امر خود را تدبیر می‌کردند. این حضور جهانی، سنتی قدیمی از آنچه را امروز تعامل دیپلماتیک نامیده می‌شود در ایران شکل داده بود. در واقع، قرن‌ها پیش از آن که دستگاه دیپلماسی به معنای مدرن خود شکل گیرد، دیپلماسی در سنت ایرانی جریان داشته است. در عصر جدید هم ایران جزو پیشگامان عرصه دیپلماسی بوده است. شکل‌گیری دستگاه دیپلماسی و کارگزاران این عرصه به معنای نوین در ایران پیشینه‌ای به درازای دو قرن دارد که با بسط مفهوم و اسباب دیپلماسی نوین در اروپا بعد از کنگره وین (۱۸۱۵) و تأسیس سفارتخانه‌های مقیم و دائمی در جهان آن روز همزمان بوده است. از قضا امسال دویستمین سالگرد تأسیس دستگاه دیپلماسی و وزارت امور خارجه در ایران است و بازنشر این کتاب که به بررسی شکل‌گیری و تثبیت دستگاه دیپلماسی و کارگزاران آن در دوره‌های مختلف می‌پردازد از این منظر اهمیت بیشتری می‌یابد.

اندیشه تأسیس دستگاه دیپلماسی، استقرار نمایندگی‌های دیپلماتیک و کنسولی در خارج از کشور و اعزام یا پذیرش فرستادگان ثابت از دوران قاجار در ایران شکل گرفت. در آن دوران ایران به دلیل اهمیت ذاتی و جایگاه ویژه خود بعنوان چهار راه تحولات جهانی و منافع و رقابت قدرت‌های بزرگ، دوران مهم و پرتلاطمی را در عرصه مناسبات خارجی تجربه می‌کرد. این شرایط و اهمیت تحولات جهانی و تمایل روزافزون دولت‌های وقت به اعزام فرستادگان به ایران و تأسیس نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی در تهران و برخی شهرهای دیگر، حکومت قاجار را بر آن داشت

تا نهادی را برای پیگیری مناسبات خارجی و اداره نمایندگی‌ها و نمایندگان در خارج تأسیس نماید. رهاورد این ضرورت، تأسیس و تثبیت دستگاهی تحت عنوان وزارت امور خارجه بود.

از آن زمان تاکنون، وزارت امور خارجه، کارکنان این وزارتخانه و فرستادگان سیاسی و کنسولی منشاء اقدامات و تحولات مهمی در عرصه روابط خارجی کشور و حفظ و حراست منافع و مصالح ملی کشور در برهه‌های مختلف بوده‌اند.

در تلاش برای فهم سیاست خارجی ایران، مطالعه و بررسی دستگاه متولی آن یعنی وزارت امور خارجه و سیر تحول و تطور و سکانداران و متولیان آن چه در داخل و چه خارج از کشور، اهمیت ویژه‌ای دارد. بررسی و تبیین ساختار تشکیلاتی وزارت امور خارجه و نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی ایران در خارج از کشور و تغییرات آن از آغاز تا به امروز درخور یک پژوهش واحد و جامع به نظر می‌رسد.

مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه به عنوان بازوی مطالعاتی و پژوهشی این وزارتخانه، یکی از حوزه‌های مهم اهتمام خود را مطالعات تاریخ روابط خارجی و اسناد آن قرار داده است. این مرکز در همین راستا اجرای طرح‌های پژوهشی متنوعی را در حوزه تاریخ روابط خارجی ایران در دستور کار قرار داده و کتاب حاضر تحت عنوان «کارگزاران عرصه دیپلماسی ایران از آغاز تا عصر حاضر» که توسط همکار و پژوهشگر گرانقدر و دیپلمات دانشور جناب آقای بهرام طاهری تدوین و به زیور طبع آراسته شده است، یکی از ثمرات ارزشمند این اقدامات به شمار می‌رود که می‌تواند بخشی از خلاء موجود در این عرصه را پر نماید.

در این کتاب ضمن ارائه شرحی در باب سیر تحول و تطور دستگاه دیپلماسی مدرن در ایران و تاریخچه تأسیس نمایندگی‌ها در خارج از کشور، اسامی سکانداران دستگاه دیپلماسی و نیز نمایندگی‌های سیاسی و کنسولی ایران در خارج از کشور و طول دوره تصدی آنها درج گردیده است. نگارنده کتاب در چارچوب اعتبار علمی و غنای هرچه بیشتر آن، از لابلای هزاران صفحه اسناد موجود در آرشیو اداره حفظ و نگهداری اسناد وزارت امور خارجه، محتوای کتاب حاضر را جمع‌آوری و تدوین نموده و تعدادی از اسناد و تصاویر مربوط به سیر تحول و تطور دستگاه دیپلماسی کشور را نیز انتخاب و در معرض دید خوانندگان قرار داده است. در بخش اسناد، تعدادی از دستورالعمل‌ها، آئین‌نامه‌ها، متحدالمال‌ها (بخشنامه‌ها)، مکاتبات شاه و دربار با دول خارجی، فرامین، احکام انتصاب و اسناد روابط دوجانبه آورده شده و حدود نیم دیگر آن به تصاویر

برخی از وزرای امور خارجه و فرستادگان و رؤسای نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور اختصاص یافته است.

امید است انتشار نسخه جدید کتاب با ویرایش‌های صورت گرفته در دویستمین سال تأسیس دستگاه دیپلماسی در کشورمان، گامی مهم و تأثیرگذار در راستای ارائه شناخت عمیق تاریخی از سرگذشت دستگاه دیپلماسی و نقش آن در دوران‌های مختلف و نیز معرفی و تحکیم دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران و ملت بزرگ ایران در شرایط کنونی باشد. بر خود فرض می‌دانم از تلاش‌های مجدانه و عالمانه نویسنده کتاب در گردآوری و انتشار این کتاب ارزشمند قدردانی نمایم.

محمدحسن شیخ‌الاسلامی

رئیس مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی

وزارت امور خارجه